Europos Taryba

Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų,
nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą
(CPT)

COUNCIL OF EUROPE
CONSEIL DE L'EUROPE

CPT/Inf(97)10-part

Užsieniečiai, kuriems laisvė atimta pagal užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojančius įstatymus

Ištrauka iš Septintosios bendrosios ataskaitos,
paskelbta 1998 m.

A. Įžanginės pastabos

24. CPT delegacijos dažnai susiduria su užsieniečiais, kuriems laisvė atimta pagal užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojančius įstatymus (toliau šiame tekste "sulaikyti imigrantai"). Tai: asmenys, kuriuos buvo atsisakyta įleisti į tam tikrą šalį; nelegaliai patekę į šalį ir vėliau išaiškinti asmenys; asmenys, kurių leidimų pasilikti šalyje galiojimas yra pasibaigęs; norintys gauti prieglobsčio teisę asmenys, kuriuos būtina sulaikyti atitinkamų tarnybų nuomone; t.t.

Sekančiose dalyse aprašomos kai kurios pagrindinės su tokiais asmenimis susijusios CPT pastebėtos problemos. CPT tokiu būdu tikisi nacionalinėms valdžios įstaigoms iš anksto išdėstyti savo nuomonę dėl elgesio su sulaikytais imigrantais ir, bendrai kalbant, duoti akstiną diskusijoms dėl šios kategorijos asmenų, kuriems atima laisvė. Komitetas laukia pastabų dėl šio ataskaitos skyriaus.

B. Laikymo vietos

25. CPT delegacijos pastebėjo, kad sulaikyti imigrantai yra laikomi įvairiausiose vietose: pradedant įvažiavimo į šalį vietose esančiomis policijos areštinėmis ir baigiant kalėjimais bei specialiais sulaikymo centrais. Kalbant konkrečiai apie tranzitą ir "tarptautines" oro uostų zonas, reikia paminėti, kad asmenų, kuriuos buvo atsisakyta įleisti į šalį ir kurie buvo patalpinti tokiose zonose, teisinė padėtis buvo traktuojama kontroversiškai. Ne vieną kartą CPT buvo pateiktas argumentas, kad tokiems asmenims "laisvė nėra atimta", kadangi jie gali laisvai bet kuriuo momentu pasirinkdami bet kurį tarptautinį reisą iš tos zonos išvykti.

CPT, savo ruožtu, visuomet laikėsi nuomonės, kad buvimas tranzitinėje arba "tarptautinėje" zonoje, priklausomai nuo aplinkybių, gali prilygti laisvės atėmimui Europos žmogaus teisių konvencijos 5 (1)(f) straipsnio prasme ir dėl šios priežasties tokios vietos įeina į Komiteto kompetencijos sritį. Šią nuomonę patvirtina 1996 metų birželio 25 dieną Europos Žmogaus teisių teismo sprendimas, priimtas Amuur byloje prieš Prancūziją. Šioje dėl prieglobsčio teisės besikreipusių keturių asmenų, kurie 20 parų buvo laikomi Paryžiaus Orly oro uosto tranzito zonoje, byloje Teismas teigė, kad "vien tik faktas, kad norintys gauti prieglobsčio teisę asmenys gali savo noru palikti šalį, kurioje jie nori gauti prieglobstį, nereiškia, kad laisvė nebuvo atimta ("atteinte") …" ir padarė išvadą, kad "pareiškėjų laikymas tranzito zonoje … , atsižvelgiant į pritaikytus apribojimus, praktiškai prilygo laisvės atėmimui."

26. **Atvykimo į šalį vietose esančios laikymo vietos,** kaip buvo pastebėta, dažnai yra netinkamos, ypatingai ilgesniam laikymui. Konkrečiau kalbant, CPT delegacijos keletą kartų pastebėjo, kad asmenys ištisomis paromis buvo laikomi oro uosto poilsio kambariuose. Tokie asmenys privalo būti suteikiamos tinkamomis vietos miegui, jiems turėtų būti leidžiama pasiimti savo bagažą, naudotis tinkamai įrengtais sanitariniais įrengimais bei kasdien leidžiama išeiti į lauką. Be to, turėtų būti užtikrinta teisė gauti maistą ir, jei reikia, medicininę pagalbą.

27. Kai kuriose šalyse CPT delegacijos pastebėjo, kad sulaikyti imigrantai ilgą laiką (savaitėmis, o kartais ir mėnesiais) yra laikomi **policijos areštinėse**, kuriose prastos materialinės laikymo sąlygos, nėra jokios veiklos; kartais sulaikyti asmenys privalo dalintis kameromis su asmenimis, kurie įtariami padarę kriminalinius nusikaltimus. Tokia padėtis yra nepateisinama.

CPT pripažįsta, kad kartais sulaikytiems imigrantams gali tekti kurį laiką praleisti įprastose policijos areštinėse. Tačiau dažniausiai, jei ne visuomet, sąlygos policijos areštinėse yra netinkamos ilgesniam asmenų laikymui. Todėl sulaikyti imigrantai tokiose vietose turėtų būti laikomi kuo trumpiau.

28. CPT delegacijos pastebėjo, jog kartais sulaikyti imigrantai yra laikomi **kalėjimuose.** Net jei faktiškai šių asmenų laikymo tokiose vietose sąlygos yra tinkamos - kaip yra ne visuomet - CPT nuomone, tokia praktika iš esmės yra neigiama. Pagal apibrėžimą kalėjimas nėra tinkama vieta laikyti asmenims, kurie nėra nuteisti arba įtariami padarę baudžiamąjį nusikaltimą.

Tačiau tam tikromis išimtinėmis aplinkybėmis, pvz., dėl sulaikyto imigranto polinkio į smurtą, jis gali būti laikomas kalėjime. Be to, sulaikytas imigrantas, kuriam reikalingas stacionarinis gydymas, gali būti laikinai patalpintas kalėjimo sveikatos priežiūros skyriuje, jei nėra negalima pasinaudoti jokiomis kitomis saugomomis ligoninės patalpomis. Tačiau tokie asmenys turėtų būti laikomi atskirai tiek nuo kardomųjų, tiek ir nuo nuteistųjų.

29. CPT nuomone, tais atvejais, kai yra būtina ilgesniam laikui pagal užsieniečių teisinę padėtį reglamentuojančius įstatymus atimti laisvę asmenims, jie turėtų būti laikomi **specialiai tam tikslui pritaikytuose centruose**, kuriuose būtų pagal jų teisinį padėtį tinkamos materialinės sąlygos ir režimas bei tinkamos kvalifikacijos darbuotojai. Komitetas su malonumu pažymi, kad Konvencijos dalyvės tokią praktiką sistemingai taiko.

Akivaizdu, kad tokiuose centruose turėtų būti tinkamai apstatytos, švarios ir suremontuotos gyvenamosios patalpos, kuriose pakaktų gyvenamojo ploto laikomų asmenų skaičiui. Be to, turėtų būti atsižvelgta į tokių patalpų projektą ir išdėstymą, kad, kiek įmanoma, būtų galima išvengti kalėjimo aplinkos įspūdžio. Kalbant apie režimo veiklą, ją turėtų sudaryti buvimas lauke, galimybė naudotis poilsio kambariu, naudotis radijo imtuvais/televizoriumi, skaityti laikraščius/žurnalus bei naudotis kitomis atitinkamomis poilsio priemonėmis (pvz., žaisti stalo žaidimus, stalo tenisą). Kuo ilgiau asmenys laikomi tokiuose centruose, tuo įvairesnė turėtų būti jiems siūloma veikla.

Centrų, kuriuose laikomi sulaikyti imigrantai, darbuotojų užduotis ypatingai sunki. Pirmiausia, dėl kalbos barjero neišvengiamai iškyla sunkumų bendraujant. Antra, daugelis sulaikytųjų sunkai susitaiko su tuo faktu, kad jiems atimta laisvė nesant įtarimo, jog jie padarė baudžiamąjį nusikaltimą. Trečia, yra grėsmės, kad tarp skirtingų tautybių ir etninių grupių sulaikytųjų susidarys įtampa. Todėl CPT ypatingai akcentuoja priežiūrą tokiuose centruose vykdančių darbuotojų parinkimą ir atitinkamą mokymą. Atitinkami darbuotojai ne tik turėtų pasižymėti gerais asmeninio bendravimo įgūdžiais, bet ir būti susipažinę su skirtingomis sulaikytųjų kultūromis. Bent keletas darbuotojų turėtų turėti reikiamos užsienio kalbos įgūdžius. Be to, jie turėtų būti apmokyti atpažinti galimus sulaikytųjų stresinius simptomus (dėl patirtos traumos arba socialinių-kultūrinių skirtumų) ir imtis atitinkamų priemonių.

C. Apsaugos priemonės

30. Sulaikyti imigrantai, taip pat kaip ir kitų kategorijų asmenys, kuriems atimta laisvė, turėtų nuo pat sulaikymo pradžios turėti teisę informuoti pasirinktą asmenį apie savo padėtį ir kreiptis į advokatą bei gydytoją. Be to, jie turėtų būti nedelsiant ir jiems suprantama kalba informuoti apie jų teises ir jiems taikomas procedūras.

CPT pastebėjo, kad kai kuriose šalyse šių reikalavimų yra laikomasi, o kai kuriose nesilaikoma. Konkrečiai kalbant, inspektuojančios delegacijos išsiaiškino daugelį atvejų, kai sulaikyti imigrantai nebuvo pilnai ir jiems suprantama kalba informuoti apie jų teisinę padėtį. Tokiems sunkumams išspręsti, dėl sulaikytiems imigrantams turėtų būti sistemingai pateikiamas dokumentas, kuriame būtų išaiškinama jiems taikoma procedūra ir išdėstomos jų teisės. Šis dokumentas turėtų būti paruoštas tokiomis kalbomis, kuriomis dažniausiai kalba tokie asmenys, ir, jei reikia, turėtų būti suteikiamos vertėjo paslaugos.

31. Teisė į advokatą turėtų būti užtikrinama per visą sulaikymo laiką; tai reiškia tiek teisę asmeniškai kalbėtis su advokatu, tiek ir teisę, kad jis dalyvautų pokalbiuose su atitinkamais pareigūnais.

Visose sulaikytų imigrantų laikymo vietose turėtų būti užtikrinta medicininė priežiūra. Ypatingas dėmesys atkreiptinas į fizinę ir psichologinę dėl prieglobsčio teisės besikreipiančių asmenų būklę, kadangi kai kurie iš jų galėjo būti kankinami arba su jais galėjo būti kitaip netinkamai elgiamasi tose šalyse, iš kurių jie atvykę. Teisė kreiptis į gydytoją taip pat turėtų apimti ir teisę, jei sulaikytasis to pageidauja, kad jį apžiūrėtų jo pasirinktas gydytojas; tačiau šiuo atveju sulaikytajam gali tekti apmokėti tokios apžiūros išlaidas.

Bendrai kalbant, sulaikyti imigrantai turėtų turėti teisę palaikyti ryšį su laisve ir ypatingai teisę naudotis telefonu, būti lankomiems giminių bei atitinkamų organizacijų atstovų.

D. Netinkamo elgesio grėsmė išsiuntus iš šalies

32. Kankinimo ir nežmoniško arba žeminančio elgesio ir baudimo draudimo sąvoka apima ir pareigą neišsiųsti asmens į šalį, jei yra svarių priežasčių manyti, kad joje egzistuoja reali grėsmė, kad tas asmuo bus kankinamas arba su juo bus netinkamai elgiamasi. Akivaizdu, kad CPT ypatingai domina tai, ar Konvencijos narės vykdo šią pareigą. Kokį vaidmenį CPT turėtų stengtis atlikti sprendžiant šį klausimą?

33. Bet kokie asmenų, teigiančių, jog jie bus išsiųsti į šalį, kurioje jiems gresia kankinimas arba netinkamas elgesys jų atžvilgiu, CPT į Strasbūrą adresuojami pranešimai yra nedelsiant perduodami Europos Žmogaus teisių komisijai[1]. Komisija yra geriau nei CPT įgaliota nagrinėti tokius pareiškimus ir, jei reikia, imtis atitinkamų veiksmų.

Jei per inspektavimą kalbantis su sulaikytu imigrantu (arba bet kuriuo kitu asmeniu, kuriam atimta laisvė), šis, kad jis bus išsiųstas į šalį, kurioje jam gresia kankinimas arba netinkamas elgesys jo atžvilgiu, CPT vizituojanti delegacija išsiaiškina, ar apie tai buvo pranešta atitinkamoms valdžios įstaigoms ir ar į tai tinkamai atsižvelgta. Pagal aplinkybes delegacija gali paprašyti, kad ją informuotų apie to sulaikytojo padėtį ir/arba paprašyti informuoti sulaikytąjį apie tai, kad jis turi galimybę pateikti šį klausimą Europos Žmogaus teisių komisijai (ir šiuo atveju patvirtinti, kad jis turi teisę pateikti Komisijai peticiją).

---

1 Nuo 1998 m. lapkričio 1 d. „Europos žmogaus teisių teismas“.

34. Tačiau, kadangi CPT paskirtis iš esmės yra prevencinė, Komitetas sutelkia savo dėmesį į tai, ar sprendimų priėmimo tvarka suteikia pakankamas apsaugos garantijas asmenims, išsiunčiamiems į šalis, kuriose jiems gresia kankinimas arba netinkamas elgesys jų atžvilgiu. Todėl šiuo klausimu CPT pageidauja išsiaiškinti, ar taikomos procedūros suteikia tokiems asmenims realias galimybes paaiškinti savo padėtį ir ar už tokių atvejų sprendimą atsakingi pareigūnai yra tinkamai apmokyti ir turi galimybę gauti objektyvią ir nepriklausomą informaciją apie žmogaus teisių padėtį kitose šalyse. Be to, Komiteto nuomone, atsižvelgiant į potencialų šiai asmenų grupei gresiantį pavojų, sprendimus dėl asmens išsiuntimo iš valstybės teritorijos, prieš juos įgyvendinant, turėtų būti galima apskųsti kitai nepriklausomai tarnybai.

E. Prievartos priemonės išsiuntimo iš šalies tvarkos prasme

35. Galiausiai, CPT privalo pažymėti, kad iš kelių šalių jis yra gavęs susirūpinimą keliančių pranešimų apie prievartos priemones, taikomas iš šalies išsiunčiant sulaikytus imigrantus. Konkrečiai pranešimuose buvo minimi mušimo, surišimo ir gerklės užkimšimo, raminančiųjų vaistų panaudojimo prieš atitinkamo asmens valią atvejai.

36. CPT pripažįsta, kad neretai būna sunku įvykdyti nutartį dėl užsieniečio išsiuntimo iš šalies, jei šis yra pasiryžęs pasilikti tos valstybės teritorijoje. Dėl to kartais teisėtvarkos pareigūnams gali prireikėti panaudoti jėgą. Tačiau jėgos panaudojimas neturėtų viršyti pagrįsto būtinumo ribų. Būtų visiškai nepriimtina, jei asmenims, kurių atžvilgiu priimta nutartis dėl išsiuntimo iš šalies, būtų grasinama fiziniu smurtu ir taip bandoma priversti juos įsėsti į transporto priemonę arba taip būtų baudžiama už tai, jog jie atsisako tai daryti.

CPT taip pat norėtų pabrėžti, kad asmenims, kurių atžvilgiu priimta nutartis dėl išsiuntimo iš šalies, medikamentai turėtų būti skiriami tik esant gydytojo sprendimui ir vadovaujantis medicinos etika.